

KAPITOLA I

Kolizní metoda v českém mezinárodním právu soukromém

The realm of the conflict of laws is a dismal swamp, filled with quaking quagmires, and inhabited by learned but eccentric professors who theorize about mysterious matters in a strange and incomprehensible jargon.

The ordinary court, or lawyer is quite lost when engulfed and entangled in it.

W. L. Prosser

I.1 Úvod	13
I.2 Jak mezinárodní je mezinárodní právo soukromé	21
I.3 Právní jistota vs. flexibilita	26
I.4 Pozice lex fori a návraty k tuzemskému právu	31
I.5 Místo závěru	34

Cílem této kapitoly je:

- *uvést kolizní metodu jako základ pro určení režimu vztahů s mezinárodním prvkem,*
- *zamyslet se nad pozicí mezinárodního prvku obecně a pohledem české doktríny,*
- *uvést z pohledu českého mezinárodního práva soukromého pnutí mezi flexibilitou řešení a zajištěním právní předvídatelnosti,*
- *uvést při rovnosti v zacházení s právními řády pozici tuzemského práva.*

I.1 Úvod

Snad i poněkud ironicky vyznívající motto kapitoly, mnohokrát užitě autory z oblasti mezinárodního práva soukromého jako úvod k jejich statím, nás přivádí k odpovědi na otázku „proč“ jsme se odhodlali sepsat tuto práci. Mezinárodní

právo soukromé patří k odvětvím práva tak trochu tajemným a zvláštním. Ostatně dlouhou dobu nepatřilo k běžné výbavě právníků. Doba se změnila a v dnešní globalizované společnosti, kdy jsou snadno překračovány ony pomyslné hranice právních řádů i fyzické hranice států, potřeba znalosti odpovědi na triádu otázek: „*kde bude podána žaloba – jakým právem se bude vztah řídit – jak bude vykonáno rozhodnutí cizího soudu či rozhodce*“ se objevuje nejenom ve velkých advokátních kancelářích a firmách. Stává se nutnou výbavou právníků napříč spektrem profesí.

Je skutečností, že zejména kolizní právo svádí k poněkud zjednodušeným představám – kolizní normy samy o sobě nepředstavují „obtížné čtení“. Byť odborná literatura je psána v těžko uchopitelném žargonu, jsou psané kolizní normy zpravidla uchopeny docela jednoduše (s výjimkou těch, které mají svůj základ v právu směrnicovém). Pokud se však „proboujeme“ hlouběji do světa kolizního práva, začteme se do odborné literatury a analyzujeme různé směry uchopení právní regulace vztahů obsahujících mezinárodní prvek, zjistíme, že vše je jinak. A nutně se to netýká jen znalosti či nutnosti zjistit obsah cizího práva, na který kolizní norma odkazuje.

Skutečný obraz mezinárodního práva soukromého jako disciplíny upravující soukromoprávní vztahy, které přecházejí ony pomyslné hranice právních řádů, je jiný. Snad se ani není třeba bát slova „fascinující“. Doktríny, školy, směry atd. společně, protichůdně či v jistém směru obdobně uchopující od středověku tuto materii, tak výstižně pojmenované v názvu článku W. P. Nagana – „*Conflict Theories in Conflict: a systematic Appraisal of traditional and contemporary Theories*“ – v různé míře ovlivňují rozhodování soudů a legislativní uchopení této materie na vnitrostátní či mezinárodní úrovni.¹ Přístupy se v minulosti měnily. I dnes nalézáme za oním zdánlivě pragmatickým unifikacním přístupem, který ovládá Evropskou unii, znaky protichůdných právně filosofických či právně teoretických konceptů tak, jak se v jednotlivých zemích projeví, byly přijaty či naopak byly překonány. Ať již to byl posun od unilateralismu k multilateralismu,² který ovládl období od Savignyho formulace kolizního práva,³ nebo naopak určitý

¹ NAGAN, W. P. *Conflict Theories in Conflict: a Systematic Appraisal of Traditional and Contemporary Theories*. *Journal of International and Comparative Law*. 1982, č. 3, s. 343 a násl.

² Aneb jak výstižně uvádí Dolinger: „... two schools of modern times, the classical European universalism and the ‚revolutionary American unilateralism‘.“ DOLINGER, J. In *Defense of the „General Part“ Principles*. In JUENGER, K. F., BORCHERS, P. J., ZEKOL, J. (eds.) *International Conflicts of Laws for the Third Millenium*. New York: Ardsley, 2001, s. 50.

³ V české literatuře k historii zejména: HERBOCZKOVÁ, J. Zakladatelé moderního mezinárodního práva soukromého – Wächter a Savigny. s. 29–39. HRADILOVÁ, V. Historie mezinárodního práva soukromého v Evropě a v USA. s. 40–55. CHLEBCOVÁ, R. Charakteristika doktríny Savignyho jako základu moderního MPS. s. 56–66. SVOBODOVÁ, K. Vývoj mezinárodního práva soukromého v kontinentální Evropě do konce 18. století. s. 135–150. Publikace všech autorů In

návrat k unilaterálnímu přístupu tak, jak se objevil u některých amerických autorů a zasáhl myšlenkově mezinárodní právo soukromé napříč řadou zemí.⁴ Proces nazývaný „americkou kolizní revolucí“ rozvířil hladinu mezinárodního práva soukromého a postavil mezinárodní právo soukromé v USA na odlišný základ. Tyto myšlenky se projevíly i na kontinentě.⁵ Zde však spíše jako „evoluce s různým stupněm využití flexibility“ a „ovlivnění uchopení některých kolizních norem zájmy majícími svůj původ v právu materiálním“.⁶ Tento myšlenkový posun, který nastal ve Spojených státech, změnil nejenom americký přístup. Ovlivnil tak i kontinentální kolizní řešení.⁷ Kritika tradiční kolizní metody s její rigiditou a abstraktně dogmatickými normami, lokalizujícími právní vztah a vybírající z dotčených právních řádů na základě hodnotově neutrálních kolizních norem, hledající nedosažitelnou ideu mezinárodní rozhodovací harmonie, vyústila i na kontinentě ve změny jak na úrovni legislativní, tak i na úrovni doktrinní. A to i tam, kde základem zůstalo tradiční uchopení kolizního práva. I zde se změny projevíly. Možná více pod vlivem vývoje v Evropské unii, kdy přijetí Úmluvy Řím I posunulo některé otázky, jako je materializace kolizních norem (viz články 5 a 6) či rozetnutí uchopení imperativních norem (viz článek 9). Nebo také pod vlivem tzv. disperzních kolizních norem, obsažených ve směrnících a výrazně akcentujících zájmy v oblasti hmotného práva. Anebo skutečně i proto, že některé problémy oně tradiční metody kolizního práva nebylo možné přehlížet. Je ovšem skutečností, tam však naše práce bude sahat jen okrajově, že právě vývoj v Evropské unii nastavil jistý nový směr v rozvoji, a pokud jsme si již hráli se slovy revoluce a evoluce, objevuje se další posun – „evropská revoluce“.⁸

SVOBODOVÁ, K. (ed.) *Historie mezinárodního práva soukromého*. Brno: Masarykova univerzita, 2008.

⁴ DE BOER, Th. M. Prospects for European Conflicts Law in the Twenty-First Century. In BORCHERS, P. J., ZEKOL, J. (eds.) *International Conflicts of Laws for the Third Millenium*. New York: Ardsley, 2001, s. 193–194.

⁵ Onen evoluční proces je názorně analyzován K. Siehrem na problematice deliktního práva. SIEHR, K. Revolution and Evolution in Conflicts Law. *Louisiana Law Review*. 2000, č. 4, s. 1353–1360.

⁶ DE BOER, Th. M. Prospects for European Conflicts Law in the Twenty-First Century. In BORCHERS, P. J., ZEKOL, J. (eds.) *International Conflicts of Laws for the Third Millenium*. New York: Ardsley, 2001, s. 193. V české literatuře TICHÝ, L. Nová role mezinárodního práva soukromého a procesního v evropské integraci? (kritická poznámka). *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2012, s. 101–118.

⁷ REIMANN, M. Domestic and International Conflicts law in the United States and Western Europe. In BORCHERS, P. J., ZEKOL, J. (eds.) *International Conflicts of Laws for the Third Millenium*. New York: Ardsley, 2001, s. 109–123. Reimann charakterizuje oba systémy a ukazuje, nakolik došlo v obecné úrovni kolizí mezistátních typických pro Evropu a kolizí vnitrostátních k vzájemnému ovlivnění.

⁸ MICHAELS, R. The New European Choice-of-Law Revolution. *Tulane Law Review*. 2008, č. 5, s. 1607–1644.

Literatura uvádí více směrů, které byly v důsledku vlivu tzv. americké kolizní revoluce v Evropě zastávány: první skupina zůstala u tradičního kolizního přístupu; druhá, poměrně úzká, tradiční přístup zcela odmítla a pokusila se formulovat nová pojetí; třetí se pokusila o nalezení kompromisu na průsečíku tradiční kolizní metody kombinované s přístupy orientovanými na přihlídnutí k výsledku či zohledňujícími hodnoty na úrovni hmotného práva.⁹ Prostředků, které se nově objevují v kontinentálním mezinárodním právu soukromém a které pozměnily onen od dob Savignyho budovaný systém hodnotově neutrálních a apolitických norem, je nemálo: od materializovaných kolizních norem, přes využití alternativních či jinak „zpružněných“ kritérií, přes úvahy o nepovinné aplikaci kolizních norem fóra či aplikaci dané na výběr až po zacházení s tzv. imperativními normami, tedy zpravidla normami veřejného práva, dopadajícími na soukromoprávní vztah s mezinárodním prvkem.

Oněch tenzí, antagonismů, rozdílů v uchopení byla pojmenována v komparativní studii zaštitěné S. C. Symeonidesem řada.¹⁰ Rovněž vzájemné průniky jednotlivých přístupů patří ke koloritu dnešního mezinárodního práva soukromého. Byly identifikovány na obou stranách Atlantiku. Na příkladu vzájemného průniku *material justice* a *conflict justice* toto ukázal Symeonides.¹¹ Ať již pod vlivem amerických doktrín, či pod tlakem reality, nebo snad i při vyhodnocení uváděných slabin kolizní metody jsou přijímána v evropských vnitrostátních i mezinárodních úpravách řešení zohledňující výsledek či napomáhající zajištění materiálního výsledku. A bylo by možné uvést další publikace na jedné straně ukazující rozdíly, ale také ukazující to, co si vzájemně úpravy mezinárodního práva napříč světem předávají. Ostatně neexistuje jiná disciplína, která je od středověku tak závislá na stupni akademického utváření a vykazující tak vysoký unifikací potenciál.

⁹ SAUVEPLANNE, J. G. New Trends in the Doctrine of Private International Law and their Impact on Court Practice. *Recueil des cours. Collected Courses of the Hague Academy of International Law*. Vol. 172. Leiden–Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1982, s. 27.

¹⁰ SYMEONIDES, S. C. *Private International Law at the End of the 20th Century: Progress or Regress?* Dordrecht: Kluwer Law International, 2000, s. 3–80. Zejména v General Report jsou uváděny (a samozřejmě v části věnované jednotlivým zemím rozvedeny): antagonismus či koexistence mezi multilaterálním, unilaterálním přístupem a tzv. substantive method; tenze mezi cílem právní jistoty a flexibilitou; antagonismus či koexistence mezi tzv. „jurisdiction selecting rules“ a „content oriented rules“; dilema mezi „conflict justice“ a „material justice“; konflikt mezi cílem mezinárodní jednoty a potřebou či přáním bránit stát či národní zájmy. Z jiného pohledu rozdíly mezi „americkou kolizní revolucí“ a „evropskou kolizní revolucí“ viz: MILLS, A. The Identities of Private International Law: Lessons from the U.S. and EU Revolutionis. *Duke Journal of Comparative and International Law*. 2013, č. 3, s. 445–475.

¹¹ SYMEONIDES, S. C. Material Justice and Conflicts Justice in Choice of Law. In BORCHERS P. J., ZEKOL, J. (eds.) *International Conflicts of Laws for the Third Millenium*. New York: Ardsley, 2001, s. 125–140.

Naše úvodní otázka pro tuto publikaci je při letném pohledu na uplynulé období vývoje mezinárodního práva soukromého jednoduchá: nakolik se výše uvedený vývoj a vlivy promítly v minulosti do české doktríny mezinárodního práva soukromého a v minulosti nedávne do legislativního uchopení nového zákona? Tak trochu je naše publikace i cestou po stopách významných českých teoretiků mezinárodního práva soukromého, kteří tuto disciplínu v minulosti vzdálenější i bližší formovali. A na které se mnohdy již i zapomíná. Tato cesta, která vlastně vyústila po třikrát v českém právním řádu v kodifikaci, je poněkud specifická. Stojí nesporně za prozkoumáním.

Je skutečností, že státy východní Evropy, kam spadala i Česká, resp. Československá republika, stály mimo onu velkou metodologickou diskusi, která od konce padesátých let probíhala v kontinentální Evropě a poznamenala vývoj v kontinentálním právu. Omezení kontaktů a zaměření se na řešení otázek v rámci RVHP nesporně vykonalo své. Nelze nicméně hovořit o naprosté izolaci. Ať již z pozice člena Haagské konference mezinárodního práva soukromého, nebo z pozice člena jiných institucí realizujících unifikační práce byla v kontaktu s vývojem a stala se smluvní stranou řady mezinárodních úmluv. A například práce Haagské konference se do jisté míry odrazily i do v šedesátých letech přijatého kodexu mezinárodního práva soukromého.¹² Nicméně ať již vzhledem k oficiálně zastávané doktríně (do roku 1990) uchopující právo, nebo k příklonu k pozitivistickým směrům spíše tradičního zabarvení, probíhaly diskuse v poněkud jiném rozměru, než tomu bylo v některých zemích. To lze dokumentovat například na onom opatrném přístupu k normám veřejného práva.

Pokud se podíváme na mezinárodní právo soukromé v bývalé ČSSR a hledáme procesy a znaky, které by jej charakterizovaly, je možné uvést:

- **Kodifikace norem mezinárodního práva soukromého.**¹³ Je poměrně zajímavé, že již na konci čtyřicátých let tehdejší Československá republika přijímá samostatný zákon o mezinárodním právu soukromém.¹⁴ V době velké rekodifikace v šedesátých letech je nahrazen zákonem novým, který

¹² Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním. Uvedený zákon spočíval, podobně jako jeho předchůdce, na zachování zásad mezinárodního práva, zejména zásady suverenity a z ní vyplývající zásady imunity státního majetku, zásady vzájemnosti a nevmešování se do vnitřních záležitostí jiných zemí. Soudy či jiné orgány mají ve své praxi vycházet z toho, že je nutno chránit zájmy socialistického, resp. lidově demokratického zřízení. BYSTRICKÝ, R. *Základy mezinárodního práva soukromého*. Praha: Orbis, 1958, s. 67–69.

¹³ K otázce kodifikace mezinárodního práva soukromého viz: RIGAUX, F. *Codification of Private International Law: Pros and Cons*. *Louisiana Law Review*. 2000, č. 4, s. 1321–1330.

¹⁴ Do té doby v českých krajích platil rakouský občanský zákoník z roku 1811, který obsahoval několik stručných ustanovení kolizního práva. Vedle toho byly dílčí kolizní normy obsaženy v některých dalších zákonech. V roce 1948 je přijímán zákon č. 41/1948 Sb., o mezinárodním právu soukromém a právním postavení cizinců v oboru práva soukromého.

s dílčími novelami platil až do konce roku 2014.¹⁵ Nesporně jde o jev, který se v daném období v západních zemích v této podobě tak zřetelně neprojevil. Opět lze vidět i důvody toho, proč jsou to právě některé socialistické země, které kodifikují své mezinárodní právo soukromé. Zatímco diskuse zejména v zemích západní Evropy akcentovaly unifikační trend a zajištění harmonie v rozhodování skrze zajištění unifikovaného přístupu, bylo tomu v zemích socialistických jinak.¹⁶ Vzhledem k zájmu na obchodní výměně a realizaci zahraničního obchodu bylo zřejmé, že nelze vztahy se zahraničním prvkem podřizovat jen tuzemskému právu. Nakonec zvítězila myšlenka kodifikace norem odkazujících v určitém případě na zahraniční právo. Stěží si lze představit, že by tomu před rokem 1990 bylo jinak a že by postačovala doktrína obecně formující východiska pro aplikaci cizího práva. Koncept práva zastávaný jako vládnoucí doktrína před rokem 1990 tomu zcela odporoval. K tomu samozřejmě přistoupil i nutný inteligenční potenciál způsobilý formulovat uceleně koncept mezinárodního práva soukromého jako samostatného právního odvětví. Navíc v prostředí, které zejména v období padesátých a šedesátých let vůbec nebylo příznivé myšlenkám o aplikaci cizího práva, zejména potom práva jiných než lidově-demokratických či socialistických zemí. Lze snad i říci, že toto myšlenkové vybalancování, které „zachránilo“ pro českou právní vědu odvětví, které je základem pro rozvoj mezinárodní spolupráce ve všech oblastech, je dodnes nedoceněno.

- **Přijetí speciální hmotněprávní normy vnitrostátního původu.** Nesporně zajímavým krokem bylo přijetí Zákoníku mezinárodního obchodu¹⁷ – tzv. věcné normy mezinárodního práva soukromého. Byl použit tehdy, kdy bylo odkázáno na československé právo tuzemskou či cizí kolizní normou. Podobná norma byla přijata i v NDR. Vnitrostátní hmotné soukromé právo tak tvořilo určitou triádu: občanský zákoník použitelný jen na vztahy mezi fyzickými osobami a některými právníky osobami, hospodářský zákoník, který byl použit jen pro vztahy mezi hospodářskými organizacemi, a zákoník mezinárodního obchodu, který byl využit ve vztazích k osobám ze zahraničí (mimo RVHP) tam, kde odkázala tuzemská či zahraniční norma na československé právo (§ 3 zákoníku mezinárodního obchodu). Naposledy uvedená norma se silně inspirovala unifikačními trendy například v oblasti kupní smlouvy a obsahovala řadu smluvních typů neznámých jinak československému právu.

¹⁵ Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.

¹⁶ TICHÝ, L. Nová role mezinárodního práva soukromého a procesního v evropské integraci? (kritická poznámka). *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2012, s. 106.

¹⁷ Zákon č. 101/1963 Sb., Zákoník mezinárodního obchodu. BYSTRICKÝ, R. a kol. *Právo mezinárodního obchodu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1967, s. 193–623.

Tím bylo reagováno právě na specifika vztahů v této oblasti. Na svou dobu šlo o moderní normu, která byla i příkladem pro zahraniční kodifikace.¹⁸

- Přijetí hmotněprávních norem a doplňkových kolizních norem speciálně a pouze vytvořených mezi státy RVHP pro regulaci vzájemných obchodních vztahů. A vlastně naplňujících do jisté míry onu představu „*substantive solution*“ v podobě diskutované některými teoretiky. Šlo o Všeobecné dodací podmínky RVHP, Všeobecné montážní podmínky RVHP a Všeobecné servisní podmínky RVHP. Obsahovaly především tzv. přímé normy upravující právní poměry vznikající mezi organizacemi z různých členských států RVHP. Byly využity bez odkazu kolizní normy. Pro vyplnění mezer používaly unifikovanou kolizní normu odkazující zpravidla na právní řád státu poskytovatele.¹⁹

Přístup a normy v kodexech přijatých před rokem 1990 byly poplatné době svého vzniku. Postaveny byly spíše na neflexibilním základě a jako hodnotově neutrální normy s respektem pro přednostní aplikaci mezinárodních smluv tam, kde byly přijaty. Toto hodnocení týkající se rigidity a neutrálnosti či sleposti norem není možné absolutizovat. Je možné poukázat například na § 10 z. m. p. s. z roku 1963 obsahující řešení zpružňující výběr práva. Nebo ustanovení § 23 odst. 2 a § 24 odst. 1 téhož zákona obsahující i možnost výběru českého práva tam, kde je to v zájmu dítěte. Tedy realizující výběr s přihlédnutím k hmotněprávnímu výsledku. Mezinárodní právo soukromé se neomezovalo jen na kolizní právo, či dokonce jen na jednotlivé kolizní normy. Zahrnovalo jak právo kolizní, tak i tzv. normy přímé a právo procesní tam, kde dopadalo na problematiku spojenou s mezinárodním prvkem. Zabývalo se dále postavením cizinců. Část kolizní nebyla jen – jak se objevuje v laických představách – soustavou určovatelů či spojovatelů s cizím či tuzemským právem, nýbrž zahrnovala část obecnou a zvláštní.

Doktrína českého, resp. československého mezinárodního práva soukromého, a to uvidíme dále v jednotlivých kapitolách, šla dále a vyjadřovala i jiné přístupy. Jako příklad lze uvést rozsah autonomie vůle stran či dopad veřejnoprávních norem. Jak uvidíme v příslušné kapitole, diskuse v této otázce byly silné a vyústily v legislativní řešení, které je dnes přijímáno a je souladné s většinovými řešeními v kontinentálním právu.

Je nesporně zajímavé se podívat, zda a jak se celá oblast změnila či posunula. Ano, zmizely normy vytvářející ono společné hmotně právní řešení. Je to celkem pochopitelné vzhledem k jejich původu či povaze. Evropská unie se zaměřila mimo harmonizaci spíše na unifikaci procesní a kolizní. Je nutné nyní počítat se

¹⁸ V české literatuře zejména KANDA, A. *Zákoník mezinárodního obchodu*. Praha: Orbis, 1976.

¹⁹ BYSTRICKÝ, R. a kol. *Právo mezinárodního obchodu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1967, s. 180–192. KUČERA, Z. *Mezinárodní právo soukromé*. Praha: Panoráma, 1980, s. 32, 39.

silným vlivem a rozsahem evropského práva.²⁰ Nicméně prostor pro působení národního práva prozatím zůstává. Jak dlouho, to je otázka. Nicméně stojí za to ho prozkoumat.

Druhým momentem a vlastně i základním momentem, kterému se v publikaci chceme věnovat, je problematika institutů obecné části kolizního práva. Jde o problematiku, u níž diskuse o pojetí těchto otázek v české doktríně zasahuje i do minulosti. Byť tato není tak bohatá, jako je tomu v jiných státech. A nesporně otázka legislativního uchopení a tím i zakonzervování přístupu k nim patří k těm, které jsou zvláště citlivé. Samotné názory na definování, či dokonce legislativní začlenění obecné části se liší. A snad si lze dovolit i říci, že diskuse o přijetí nařízení Řím 0 ukazuje na význam, který je dáván v kontinentální Evropě uchopení těchto institutů. Ano, obecná část kolizního práva zpravidla náleží ke kontinentálnímu mezinárodnímu právu soukromému. Zde se objevují často jak široké diskuse týkající se jednotlivých institutů, včetně jejich potřebnosti, tak se v různé široké míře setkáváme se zakotvením těchto institutů do zákonů či mezinárodních úprav. Zajímavý je ovšem i pohled jiný. Nelze v této souvislosti nezmínit kritiku legislativního uchopení principů obecné části, která se objevuje u F. K. Juengera. Ten v této souvislosti uvedl, že se jedná o „*catch-all category that contains a number of conceptual constructs scholars have contrived to cope with the congenital defects that afflict the multilateralist approach*“.²¹ Ano, unilaterální přístup s řadou otázek, které byly označeny u přístupu multilaterálního, vůbec nepracuje. Není to nutné.

Onu pomyslnou obranu obecné části v tomto směru uchopil J. Dolinger.²² Jak uvádí, původ obecné části kolizního práva není jasný. Ano, uchopitelné jsou diskuse nad jednotlivými problémy tak, jak se projevíly ať již v praxi (typicky zpětný odkaz), nebo naopak byly identifikovány při uchopení kolizní normy spíše v teorii (typicky kvalifikace). A jak často vyjadřovaly ono pnutí mezi formálním ideálem jednoty a realitou národního rozhodování. Lze však přisvědčit i Juengerovi. Ano, samotné obecné instituty obecné části vyjadřují různé přístupy a působí i v opačném směru, než je kýžené dosažení jednoty. Nicméně právě

²⁰ V české literatuře k problematice evropského mezinárodního práva soukromého rozsáhle zejména: ROZEHNALOVÁ, N., VALDHANS, J., DRLIČKOVÁ, K., KYSELOVSKÁ, T. *Mezinárodní právo soukromé Evropské unie (Nařízení Řím I, Nařízení Řím II, Nařízení Brusel I)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. PAUKNEROVÁ, M. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. Praha: C. H. Beck, 2013.

²¹ JUENGER, F. K. *General Course on Private International Law. Recueil des cours. Collected Courses of the Hague Academy of International Law*. Vol. 193. The Hague–Boston–London: Martinus Nijhoff Publishers, 1985, s. 165.

²² DOLINGER, J. In Defense of the „General Part“ Principles. In JUENGER, K. F., BORCHERS, P. J., ZEKOL, J. (eds.) *International Conflicts of Laws for the Third Millenium*. New York: Ardsley, 2001, s. 23–51.